

An introduction to teaching religion and philosophy; A Study of the Variety of Questions and Answers by Girls and Boys Aged 12-13

Mina Fayazi¹, Fariba Khoshbakht², Mahbobeh Alborzi³

¹ P.h.D. Candidate, Educational Sciences, Tarbiat Modares, Tehran, Iran.
M_fayazi@modares.ac.ir

² Associate Professor, Department of Basics of Education, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran (**Corresponding author**).
Khoshbakht@shirazu.ac.ir

³ Associate Professor, Department of Basics of Education, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran. malborzi@shirazu.ac.ir

Abstract

The purpose of the present research is to study various questions and answers by girls and boys aged 12-13. This research was conducted in a qualitative paradigm. Data collection was done through in-depth interviews with 249 children who were chosen by systematic (purpose) method based on maximum variation sampling. For data analysis, comparative content analysis with a descriptive-interpretive approach was used and the unit of analysis was every single question and answer. The results showed that children ask many different questions in various fields of science; yet most of their questions are related to religion. Philosophy is also among the first 4 fields from which children ask questions. Their philosophical questions in that age group fall in ontology, metaphysics, epistemology, and religious philosophy. Analysis of their answers indicated that they were more independent in raising questions than answering them as they were more under the influence of contents written in their school books in their answers. In general, girls were more accurate in their answers, had better rhetorical techniques, used more explanations, and were more familiar with the concepts and themes of questions.

Keywords: Philosophical Question, Children, Girls, Boys.

Received: 2023/06/29; **Received in revised form:** 2023/07/19; **Accepted:** 2023/07/24; **Published online:** 2023/07/25

How To Cite: Fayazi, M., Khoshbakht, F. & Alborzi, M. (2023). An introduction to teaching religion and philosophy; A Study of the Variety of Questions and Answers by Girls and Boys Aged 12-13. *Research Quarterly of Islamic Education and Training*, 4(3), 47-70. <https://doi.org/10.22034/riet.2023.14927.1201>

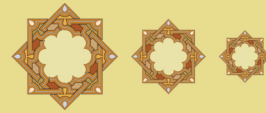
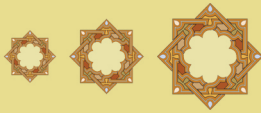
Publisher: Farhangian university

© the authors

<http://tarbiatmaaref.cfu.ac.ir/>

Article type: Research

مقدمه‌ای بر آموزش دین و فلسفه؛ تأملی در انواع پرسش‌ها و پاسخ‌های کودکان دختر و پسر گروه سنی ۱۲-۱۳ ساله

مینا فیاضی^۱، فریبا خوشبخت^۲، محبوبه البرزی^۳

^۱ دانشجوی دکتری، گروه فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
M_fayazi@modares.ac.ir

^۲ دانشیار، گروه مبانی تعلیم و تربیت، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران (نویسنده مسئول).
Khoshbakt@shirazu.ac.ir

^۳ دانشیار، گروه مبانی تعلیم و تربیت، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
malborzi@shirazu.ac.ir

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی انواع پرسش‌ها و پاسخ‌های کودکان دختر و پسر گروه سنی ۱۲-۱۳ ساله بود. این پژوهش در پارادایم کیفی انجام شد. گردآوری داده‌ها به روش مصاحبه عمیق با ۲۴۹ کودک انجام شد که در آن افراد مورد مطالعه به شیوه هدفمند و با توجه به اصل نمونه‌گیری با حداکثر تنوع انتخاب شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای قیاسی با رویکرد توصیفی-تفسیری استفاده شد، و واحد تحلیل، هر پرسش و هر پاسخ بود. نتایج نشان داد که کودکان پرسش‌های زیاد و متنوعی در بسیاری از حوزه‌های علوم بشری مطرح می‌کنند؛ با این حال بیشتر پرسش‌های کودکان در زمینه دین است. فلسفه نیز جزء چهار حوزه اولی است که کودکان در آن پرسش مطرح می‌کنند و پرسش‌های فلسفی کودکان در این گروه سنی در قلمروهای هستی‌شناسی، مابعدالطبیعه، معرفت‌شناسی و فلسفه دین قرار داشتند. بررسی پاسخ‌های کودکان حاکی از آن بود که کودکان در ارائه پرسش‌ها از پاسخ‌ها مستقل‌تر عمل کردند و در ارائه پاسخ‌های خود بیشتر متأثر از مطالب مندرج در کتب درسی خود بودند. به‌طور کلی دختران در ارائه پاسخ‌های خود دقیق‌تر و دارای فن بیان بهتری بودند، از توضیحات بیشتری استفاده می‌کردند و نسبت به مفاهیم و موضوعات مورد پرسش، آشنایی بیشتری داشتند.

کلیدواژه‌ها: پرسش فلسفی، کودکان، دختران، پسران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۰۸؛ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۴/۲۸؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۰۲؛ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۲/۰۵/۰۳
استاد به این مقاله: فیاضی، مینا؛ خوشبخت، فریبا؛ البرزی، محبوبه (۱۴۰۲). مقدمه‌ای بر آموزش دین و فلسفه: تأملی در انواع پرسش‌ها و پاسخ‌های کودکان دختر و پسر گروه سنی ۱۲-۱۳ ساله. پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، ۴(۳)، ص ۴۷-۷۰.

<https://doi.org/10.22034/riet.2023.14927.1201>

© the authors

<http://tarbiatmaaref.cfu.ac.ir>

نوع مقاله: پژوهشی

ناشر: دانشگاه فرهنگیان

۱. مقدمه

یکی از ویژگی‌های کودکان، پرسش‌گری مستمر آن‌ها است. کودکان همواره می‌پرسند و والدین و معلمان درباره اینکه چگونه به پرسش‌های آنان پاسخ دهند، همواره در اندیشه‌اند. سؤال پرسیدن از جمله بهترین ابزاری است که کودک برای یادگیری مورد استفاده قرار می‌دهد. اگر آن‌ها را به سؤال پرسیدن تشویق نکنیم، در حقیقت جلوی رشد فکری آن‌ها را گرفته‌ایم. شگفتی کودکان منجر به تمایل به پرسش و تأمل در مورد معنای عمیق‌تر مفاهیم و تجارب عادی می‌شود. برای اکثر کودکان، فلسفه با شگفتی به وجود می‌آید. «نوع خلقت آدمی به گونه‌ای است که او پرسش‌گر به دنیا می‌آید. اوج پرسش‌گری در ابتدای زندگی انسان شکل می‌گیرد. کودکان با رفتارهای خود، همیشه آدمی را مبهوت می‌کنند؛ چشمانی که دائم در حال جست‌وجوست و گوش‌هایی که منتظر کوچک‌ترین تحریک برای پیدا کردن منبع صدا و اندامی که با خستگی ناپذیری به هر گوشه‌ای سرک می‌کشد» (میرزاآقایی، ۱۳۸۲).

صفایی حائری تفکر را در سازندگی و رشد انسان، نقش اول می‌داند و چنین اظهار می‌کند: «در درون ما نیروهایی است که اگر رهبری شوند و غنچه‌هایی است که اگر شکفته شوند، ما را به وسعت‌ها، رشد‌ها و حرکت‌هایی می‌رسانند و سیراب و شاداب می‌نمایند. با تفکر، انسان به شناخت خویش، شناخت هستی، شناخت دنیا، شناخت خدا، شناخت روش زندگی و مرگ پی می‌برد. به همین دلیل نقش تفکر در سازندگی و رشد انسان، نقش اول است» (صفایی حائری، ۱۳۸۹، ص ۱۱۶).

متیوز، معتقد است فلسفه به صورت خودجوش در همه کودکان ۳ تا ۷ سال دیده می‌شود و همین ویژگی سبب ایجاد پرسش‌های گوناگون و متنوع در کودکان است و معمولاً این ویژگی در کودکان بزرگ‌تر، کم‌تر مشاهده می‌گردد. او علت را اینگونه توضیح می‌دهد: زمانی که کودکان به مدرسه می‌روند، آن‌ها یاد می‌گیرند که فقط پرسش‌های مفیدی که از آن‌ها انتظار می‌رود را بپرسند و دیگر فلسفه در وجود کودک ساکت می‌شود و همان‌جا می‌ماند (Matthews, 1994, p. 5).

از آنجایی که شخصیت آینده کودکان با تربیت و کیفیت برخورد والدین با آنها در دوره کودکی ارتباط مستقیمی دارد؛ از این‌رو باید برای پرسش‌های آنها در دوره کودکی اهمیت قائل شد؛ زیرا که عدم توجه به پرسش‌های آن‌ها و نادیده گرفتن یا برخورد نامناسب در مقابل پرسش‌های آن‌ها موجب رکود فکری کودکان می‌گردد. یکی از مهم‌ترین اصولی که قبل از پاسخ‌دهی باید بدان توجه کرد، شناخت نوع پرسشی است که پرسشگران مطرح می‌کنند که در این پژوهش پرسشگران کودکان هستند؛ زیرا با شناخت پرسش آن‌هاست که می‌توان پاسخی مناسب به آن ارائه داد. عدم توجه به پرسش‌های کودکان به خصوص پرسش‌های فلسفی آنها توسط والدین، معلمان، پرستاران و کسانی که با کودکان سروکار دارند، رفته رفته منجر به از بین

رفتن حس کنجکاوی و جست‌وجوگری کودکان می‌شود و آنها به پذیرش منفعلانه اندیشه‌های دیگران می‌پردازند و به پیرو و مصرف‌کننده اندیشه‌های دیگران تبدیل می‌شوند. کودکان در محیط‌های گوناگون از جمله مدرسه و خانواده پرسش‌های متنوعی را مطرح می‌کنند که نشان از آمادگی آنها برای کسب معرفت دارد. بدون بررسی و در نظر گرفتن پرسش‌ها و موضوعات مورد توجه آنها، هرگونه فرایند تربیتی با شکست مواجه خواهد بود؛ چرا که مشتمل بر نیازها و علاقه‌مندی‌های فعلی کودک و نوجوان نیست. البته فرایند تربیت متأثر از مؤلفه‌های گوناگونی است که بررسی آنها هدف این پژوهش نیست؛ بلکه این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی به دو پرسش زیر است:

- ۱) پرسش‌های فلسفی و غیرفلسفی کودکان ۱۳-۱۲ ساله کدامند؟
- ۲) پاسخ‌های کودکان ۱۳-۱۲ ساله به پرسش‌های خودشان چیست؟

۲. پیشینه پژوهش

بررسی مطالعات انجام گرفته در زمینه پرسش‌های کودکان، نشان می‌دهد که بیشتر آنها در خارج از ایران بوده و نیز متمرکز بر پرسش‌های کلاسی هستند که معلم از دانش‌آموز، یا دانش‌آموز از معلم می‌پرسد. برای نمونه تورنس^۱ در سال ۱۹۷۰ در پژوهشی دریافت که پرسش‌های معلم می‌تواند راهی برای برانگیختن تفکر دانش‌آموزان و یادگیری آنها باشد.

خوشبخت (۱۳۹۰)، نیز در پژوهشی با عنوان «بررسی رفتارهای مددجویانه تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی در کلاس ریاضی: نقش پرسش در تعاملات کلاسی»، بیان می‌کند که پرسش کردن در کلاس به عنوان رفتاری مددجویانه است؛ به این معنی که دانش‌آموزان با پرسیدن نکات کوچک یا توضیحات اصولی از کسی که توانمندتر از خودشان است سعی می‌کنند، تا مسئله مورد نظر را حل کنند. وی در پژوهش خود نشان می‌دهد که رفتار مددجویانه در دانش‌آموزان قوی، نسبت به دانش‌آموزان ضعیف بیشتر دیده می‌شود.

اسکندری (۱۳۷۳)، نیز در پژوهشی با عنوان «بررسی تحول معنای خدا در کودکان ۴ تا ۱۲ سال» ضمن در نظر گرفتن الگوی رشدی پیاژه به مصاحبه با کودکان سنین مذکور به منظور تبیین سیر تطور درک کودکان از خداوند در سنین مختلف پرداخته است. در نهایت او اعتقاد دارد، با ایجاد و استقرار نگهداری‌های ذهنی و ظرفیت‌های عملی در کودکان، درک مفهوم خداوند نیز ممکن می‌شود.

قدیری (۱۳۸۳)، نیز در کتاب خود با عنوان «نامه‌های بچه‌های ایرانی به خدا» به گردآوری نامه‌های

بچه‌های ایرانی به خدا در محدوده جغرافیایی کشور ایران پرداخته است. در میان نامه‌های بچه‌ها به خدا، پرسش‌های فلسفی نیز از سوی آن‌ها مطرح شده است.

مارشال و هامپل^۱ (۱۳۸۶)، نیز در کتاب خود با عنوان «نامه‌های بچه‌ها به خدا» به گردآوری تعدادی از نامه‌های بچه‌ها به خدا پرداخته‌اند. موضوع این نامه‌ها شامل باورها، امیال، پرسش‌ها و تردیدهایی بوده که بین کودکان مشترک است.

خلعتبری، شکیبایی و گلیجی (۱۳۸۹)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر داستان‌های مثنوی معنوی مولانا بر مهارت پرسش‌گری فلسفی نوجوانان»، به این نتیجه رسیده‌اند که داستان‌های مثنوی معنوی بر میزان مهارت پرسش‌گری فلسفی و ابعاد آن (تردید، کاوش‌گری، پیچیدگی و تغییر) مؤثر است.

استپرد^۲ (۱۳۹۰) در کتاب خود با عنوان «پرسش‌های کودکان و پاسخ آن‌ها» پرسش‌های کودکان را در موضوعات جنسیت و تولد، ناشناخته‌ها، رابطه با دیگران، تفاوت‌ها، ایمنی و بهداشت طبقه‌بندی کرده است. او معتقد است که باید در هر صورتی هنگام ارائه پرسش از سوی کودکان حقیقت را به آن‌ها گفت و از شانه خالی کردن در ارائه پاسخ به کودکان یا سانسور پاسخ‌ها خودداری کرد و در عوض به ارائه حقیقت به آن مقدار که برای کودک قابل فهم است، پرداخت.

با مرور پیشینه پژوهش مشاهده می‌شود که پژوهش‌های اندکی در ارتباط با پرسش‌ها و پاسخ‌های کودکان صورت گرفته است و اکثر پژوهش‌های صورت گرفته نیز پژوهش‌های خارجی هستند، که در میان این پژوهش‌ها نیز، با توجه به جست‌وجوی پژوهش‌گر، پژوهشی با هدف بررسی انواع پرسش‌ها و پاسخ‌های کودکان در سنین ابتدای نوجوانی انجام نشده است.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر در پارادایم کیفی انجام گرفته است. طرح این پژوهش از نوع غیر پدیدایشی^۳ است؛ به این صورت که پژوهشگر ابتدا به جمع‌آوری داده‌ها و سپس به تجزیه و تحلیل آنها پرداخته است (Makut & Morehouse, 1994, p.63). با توجه به موضوع پژوهش، پژوهش‌گر خود به عنوان ابزار پژوهش^۴، برای گردآوری داده‌های مورد نیاز، از روش پرسش از معلمان و مصاحبه عمیق

-
1. Marshall and Hample
  2. Stoppard
  3. Nonemergent
  4. As Instrument

(Makut & Morehouse, 1994, p. 46, 63) با خود کودکان استفاده کرده است. تعداد کودکان شرکت‌کننده در پژوهش ۱۳۲ دختر ۱۳-۱۲ ساله و ۱۱۷ پسر ۱۳-۱۲ ساله بودند. لازم به ذکر است، مدارس به‌طور تصادفی از میان چهار ناحیه شیراز انتخاب شدند؛ لذا کودکان از طبقات گوناگون فرهنگی، اقتصادی و اعتقادی مورد مصاحبه قرار گرفتند.

رویکرد مورد استفاده در تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش، رویکرد توصیفی-تفسیری بود. برای انجام این پژوهش از روش تحلیل محتوای کیفی قیاسی استفاده شد. واحد تحلیل در این پژوهش، هر پرسش و هر پاسخ است. طبقه‌بندی پرسش‌های کودکان بر مبنای نظام رده‌بندی ده‌دهی دیویی^۱ صورت گرفت و به منظور اعتمادسازی^۲، از روش مسیر ممیزی استفاده شد.

در این پژوهش جمع‌آوری داده‌ها در دو مرحله انجام گرفته است. به این صورت که در مرحله اول دفترچه‌ای به معلمان هر دانش‌آموز داده شده است. در این دفترچه توضیحات لازم درباره پژوهش و هدف آن ارائه گردید. سپس از معلمان خواسته شد تا پرسش‌های دانش‌آموزان خود را بدون هیچ محدودیتی در نوع و تعداد پرسش‌ها در قسمتی که در دفترچه در نظر گرفته شده است، بنویسند. همزمان پرسش‌های کودکان نیز توسط پژوهش‌گر نیز جمع‌آوری شد. در مرحله دوم پس از تنظیم پرسش‌های کودکان و سازماندهی آن‌ها، برای انجام مصاحبه از بین کودکان و با مشورت معلم کلاس، کودکانی که بیش‌ترین همکاری را با پژوهش‌گر داشته و از نظر قدرت کلامی در سطح بالایی قرار داشتند، انتخاب شدند؛ زیرا در صورت کم‌رویی، قدرت کلامی پایین و ضعف در صحبت کردن، پژوهش‌گر در به‌دست آوردن پاسخ‌های کودکان با مشکل روبرو می‌گردید.

۴. یافته‌ها

به منظور پاسخگویی به پرسش‌های پژوهش، ابتدا پرسش‌های کودکان توسط پژوهش‌گر جمع‌آوری شد. سپس به منظور انتخاب پرسش‌هایی برای مصاحبه با کودکان، جلسه‌ای با حضور چند تن از متخصصین فلسفه تعلیم و تربیت و روان‌شناسی تربیتی برگزار گردید و تصمیم گرفته شد که از میان پرسش‌های کودکان با توجه به فراوانی آن‌ها و محدود بودن زمان مصاحبه، تنها پرسش‌های فلسفی که بین کودکان مشترک (عمومیت داشته) و یا کلی بود، انتخاب گردد. در ادامه به پاسخ‌گویی پرسش‌های پژوهش پرداخته می‌شود.

1. Dewey Decimal Classification System

2. Trustworthiness

۱. پرسش اول: پرسش‌های فلسفی و غیر فلسفی کودکان ۱۲-۱۳ ساله کدامند؟

۱/۱. طبقه‌بندی پرسش‌های کودکان ۱۲-۱۳ ساله دختر

فلسفه

ردیف	پرسش	فراوانی
۱	چرا خدا انسان را آفرید؟	۸
۲	خدا چگونه به وجود آمده است؟	۶
۳	خدا چرا ما را آفرید تا امتحان مان کند؟	۳
۴	چرا زمان متوقف نمی‌شود؟	۱
۵	ما چطور می‌خواهیم؟	۱
۶	من چه کسی هستم؟	۱
۷	جهان چگونه چیزی است؟	۱
۸	مفهوم اصلی زندگی چیست؟	۱
۹	چرا ما زندگی می‌کنیم؟	۱
۱۰	خدا چگونه انسان را آفرید؟	۱

دین

ردیف	پرسش	فراوانی
۱	چرا انسان باید بمیرد؟	۵
۲	امام زمان چه زمانی ظهور می‌کند؟	۴
۳	چرا نمی‌شود خدا را دید؟	۴
۴	خدا چه شکلی است؟	۳
۵	چرا باید حجاب داشته باشیم؟	۳
۶	بهشت چگونه جایی است؟	۳
۷	ما وقتی از دنیا رفتیم به برزخ می‌رویم؟ برزخ چگونه جایی است؟	۲
۸	شب اول قبر چگونه است؟	۲
۹	چه میوه‌ای برای آدم و حوا ممنوعه بود؟	۲
۱۰	چرا حجاب برای مردان وجود ندارد؟	۲
۱۱	چرا باید بعد از مدتی که پرپود هستیم، غسل کنیم؟	۱
۱۲	خدا چطور می‌تواند همزمان به همه کمک کند؟	۱
۱۳	چرا امام زمان ظهور نمی‌کند؟	۱
۱۴	چرا آن دنیا تمام شدنی نیست؟	۱
۱۵	چرا قرآن عربی است؟	۱

ردیف	پرسش	فراوانی
۱۶	مو چیست که نباید دیده شود؟	۱
۱۷	چرا سگ نجس است؟	۱
۱۸	چرا انسان نمی‌داند که چه زمانی می‌میرد؟	۱
۱۹	چرا دیگر کشورها حجاب ندارند؟	۱
۲۰	واقعا خدا وجود دارد؟	۱
۲۱	واقعا بهشت و جهنم وجود دارد؟	۱
۲۲	حضرت آدم و حوا چگونه به وجود آمده‌اند؟	۱
۲۳	چرا خدا با این همه محاسبات دقیق خود، بعضی از انسان‌ها را ناقص آفریده است؟	۱
۲۴	آیا می‌شود قدرت‌های شگفت‌انگیز مانند پیامبران داشت؟	۱
۲۵	آیا پل صراط وجود دارد؟	۱
۲۶	چگونه می‌توانم با نفس خود مبارزه کنم؟	۱
۲۷	چرا خدا شیطان را از بین نبرد؟	۱
۲۸	چرا شیطان به خاطر اینکه انسان از خاک است به او سجده نکرد؟	۱

آداب و رسوم و فرهنگ عامه

ردیف	پرسش	فراوانی
۱	چرا چون دختریم نمی‌توانیم آزاد باشیم؟	۴
۲	چرا دخترها سربازی ندارند؟	۱
۳	چرا پسرها می‌توانند با دخترها دوست شوند، ولی دخترها نمی‌توانند؟	۱
۴	چرا وقتی با بچه‌های کوچک‌تر از خودمان بازی می‌کنیم می‌گویند زشت است؟	۱
۵	چرا تا گریه می‌کنیم می‌گویند شما بچه هستید؟	۱
۶	چرا وقتی چیزی می‌خریم که روی آن عکس کارتونی است می‌گویند زشت است؟	۱
۷	چرا دخترها نمی‌توانند موتورسواری کنند؟	۱
۸	چرا بزرگترها اجازه نمی‌دهند تنها جایی برویم؟	۱
۹	چرا پدرها و مادرها با رفت و آمد با دوست‌هایمان مخالف هستند؟	۱

روانشناسی

ردیف	پرسش	فراوانی
۱	چرا دخترها دلشان شب‌ها می‌گیرد؟	۲
۲	آیا من به شغل مورد علاقه‌ام می‌رسم؟	۱
۳	چرا بعضی‌ها مغرور هستند؟	۱
۴	چرا همه علایق من را مسخره می‌کنند؟	۱

ردیف	پرسش	فراوانی
۵	چگونه دوستان خود را از دست ندهیم؟	۱
۶	چطور احساساتی که نسبت به بقیه دارم را کنترل کنم؟	۱
۷	خداوند چقدر مرا دوست دارد؟	۱
۸	دلیل اینکه بعضی‌ها می‌خواهند خود را شبیه غربی‌ها کنند چیست؟	۱
۹	چرا انسان به این اندازه خودخواه است؟	۱
۱۰	چگونه می‌توان در شرایط سخت خندید؟	۱
۱۱	چرا دوست دارم مستقل باشم؟	۱
۱۲	چرا عاشق شدم؟	۱
۱۳	چرا وقتی کودک هستیم دوست داریم بزرگ شویم و وقتی بزرگ می‌شویم دوست داریم کودک می‌بودیم؟	۱
۱۴	چرا بعضی وقت‌ها نزدیکان نمی‌توانند ما را درک کنند؟	۱
۱۵	چگونه می‌توان برنامه‌ای تنظیم کرد که هم به آن عمل کنیم و هم مورد علاقه ما باشد؟	۱
۱۶	چرا گاهی بر سر مسایل کوچک با خواهرم بحث می‌کنم؟	۱
۱۷	چرا بعضی‌ها اینقدر دنبال مد هستند؟ خودشان نظری ندارند؟	۱
۱۸	چرا بعضی از آدمها از ما توقع زیادی دارند؟	۱
۱۹	چرا بعضی وقت‌ها انسان‌ها به فکر فرو می‌روند؟	۱
۲۰	چرا با بزرگ شدن، دیگر احساس بچگی نداریم؟	۱
۲۱	چرا در دوره نوجوانی به دوستانمان زیاد وابسته می‌شویم؟	۱
۲۲	چرا وقتی چیزی می‌گویم برای هیچ کسی نه مهم است و نه جالب؟	۱
۲۳	چرا من بزرگ شدم؟ دوست داشتم بچه بمانم.	۱
۲۴	آیا می‌توانم موفق بشوم؟	۱
۲۵	چرا دخترها احساساتی‌تر از پسران هستند؟	۱
۲۶	نسبت به همه موضوعات حساس شده‌ام، دلیل آن چیست؟	۱
۲۷	چرا احساس می‌کنم همه از من باهوش‌تر و زیباتر هستند؟	۱

علوم زیستی و پزشکی

ردیف	پرسش	فراوانی
۱	چرا در نوجوانی صورت‌مان جوش می‌زند؟	۲
۲	چرا مردها به جای زنان پررود نمی‌شوند؟	۲
۳	بچه چطور و از کجا به وجود می‌آید؟	۲
۴	آیا می‌شود بعد از دوران بلوغ، حجاب و خلق و خوی ما تغییر کند؟ چگونه؟	۱
۵	چگونه می‌توانیم از تمام یا قسمتی از مغز خود استفاده کنیم؟	۱

ردیف	پرسش	فراوانی
۶	چرا انسان دو قلب ندارد؟	۱
۷	رحم چه کارهایی انجام می‌دهد؟	۱
۸	چرا افرادی که به سن بلوغ می‌رسند نباید بازی و شادی کنند؟	۱
۹	چگونه می‌توان مغز انسان را پر کرد؟	۱

دیگر علوم

موضوع	پرسش	فراوانی
اخلاق	۱- چرا آن‌هایی که سید هستند، خوش اخلاق‌ترند؟	۱
	۲- چرا اینقدر آدم‌ها ظلم می‌کنند؟	۱
	۳- چگونه می‌توانم مهربان‌تر و فداکارتر باشم؟	۱
	۴- چرا ثروتمندان غرور و تکبر بالایی دارند؟	۱
	۵- چرا بعضی وقت‌ها عصبانی می‌شویم؟	۱
آموزش و پرورش	۱- چرا باید ۹ ماه به مدرسه بیاییم و فقط ۳ ماه تعطیل باشیم؟	۳
	۲- چرا باید درس بخوانیم؟	۳
	۳- چرا در تیزهوشان قبول نشدم؟	۱
علوم سیاسی	۱- چرا مردم با هم می‌جنگند؟	۱
	۲- چرا اسرائیل مردم بی‌گناه را می‌کشد؟	۱
نجوم	موجودات فضایی وجود دارند؟	۱
علوم زمین	چگونه مورچه می‌تواند دو برابر وزن خود را بلند کند؟	۱
زندگی خانوادگی	چرا پدرم مرا رها کرد، چرا بقیه پدر دارند و من نه؟	۱

۱/۲. طبقه‌بندی پرسش‌های کودکان ۱۳-۱۲ ساله پسر

فلسفه

ردیف	پرسش	فراوانی
۱	خدا چگونه به وجود آمده است؟	۷
۲	چرا خدا انسان را آفرید؟	۷
۳	خدا این همه قدرت را از کجا آورده است؟	۲
۴	آیا خدا همیشه بوده است؟	۱
۵	خدا چگونه است؟	۱
۶	خدا کجاست؟	۱
۷	روزی می‌شود که دیگر انسان وجود نداشته باشد؟	۱
۸	خداوند چطور این همه چیز آفریده است؟	۱

دین

ردیف	پرسش	فراوانی
۱	چرا امام زمان ظهور نمی‌کند؟	۴
۲	ما می‌توانیم خدا را ببینیم؟	۳
۳	خداوند چه لباس‌هایی می‌پوشد؟	۲
۴	خدا چرا ظاهر نمی‌شود؟	۱
۵	چرا انسان‌ها می‌میرند؟	۱
۶	خدا چند ساله است؟	۱
۷	بهشت چگونه مکانی است؟	۱
۸	امام زمان چه زمانی ظهور می‌کند؟	۱
۹	اسم تمام پیامبران چیست؟	۱
۱۰	جهنم چطوری است؟	۱
۱۱	خدا چند اسم دارد؟	۱
۱۲	چرا اول حضرت آدم آفریده شده است نه حوا؟	۱
۱۳	چرا دشمنان ما امام را به شهادت رساندند؟	۱
۱۴	چرا ما هر سال برای امام حسین(ع) عزاداری می‌کنیم؟	۱
۱۵	چرا خداوند قرآن را فقط به پیامبر وحی کرد؟	۱
۱۶	اگر آرزویی داشته باشیم باید با خدا معامله کنیم تا آن را برآورده سازد؟	۱
۱۷	جن وجود دارد؟	۱
۱۸	دین ما چرا با دیگر کشورها فرق می‌کند؟	۱
۱۹	چرا کشورهای دیگر بی‌حجاب هستند و مردم ایران دیندار و با حجاب؟	۱
۲۰	چرا ما باید احکام را یاد بگیریم؟	۱
۲۱	چگونه می‌توان یک انسان مرده را زنده کرد؟	۱
۲۲	اگر کسی فیلم بد ببیند و با آن کارهای بدی انجام بدهد خدا او را می‌بخشد؟	۱
۲۳	چرا دین اسلام به دو گروه شیعه و سنی تقسیم می‌شود؟	۱
۲۴	اگر زنی بی‌حجاب باشد با دعای ما خوب می‌شود؟	۱
۲۵	چرا خواب می‌بینیم؟	۱
۲۶	چرا زن‌ها باید روسری بپوشند؟	۱
۲۷	چرا خدا بعضی از آدم‌ها را خوب و بعضی را بد آفریده است؟	۱
۲۸	چرا قرآن عربی است؟	۱
۲۹	ما که از نسل کوروش هستیم، چرا باید برای ائمه گریه کنیم؟	۱
۳۰	چرا برای امام حسین(ع) سینه می‌زنیم؟	۱
۳۱	چرا بعضی‌ها نماز نمی‌خوانند، مگر چه ضرری دارد؟	۱
۳۲	چگونه خداوند در شش روز تمام خلقت را آفرید؟	۱

ردیف	پرسش	فراوانی
۳۳	چرا باید گوسفند قربانی کنیم؟	۱
۳۴	خداوند که می‌تواند هر کاری بکند، چرا گذاشت که امامان شهید بشوند؟	۱
۳۵	خدا زن یا مرد است؟	۱

آموزش و پرورش

ردیف	پرسش	فراوانی
۱	چرا مدرسه نه ماه است و تعطیلات سه ماه؟	۳
۲	چرا ما به مدرسه می‌آییم و درس می‌خوانیم؟	۳
۳	چه کسی مدرسه را اختراع کرد؟	۳
۴	چه کسی درس خواندن را اختراع کرد؟	۲
۵	چرا باید برای مدرسه، موهایمان را کوتاه کنیم؟	۲
۶	آیا می‌شود بدون اینکه کاری کنم پزشک مغز و اعصاب بشوم؟	۱
۷	چرا کتاب اختراع شد؟	۱
۸	چه کسی خواندن و نوشتن را اختراع کرد؟	۱
۹	چرا مدرسه باید وجود داشته باشد؟	۱
۱۰	چرا وسایل تربیت بدنی در مدارس کم است؟	۱
۱۱	چرا در دوره ابتدایی یک معلم و در دوره متوسطه اول چند معلم داریم؟	۱
۱۲	چرا اول مهر مدارس شروع می‌شود؟	۱
۱۳	چرا من نتوانستم به مدرسه تیزهوشان بروم؟	۱

روان‌شناسی

ردیف	پرسش	فراوانی
۱	من یک دختر را دوست دارم، چطور باید به او بگویم؟	۲
۲	چرا به طور شفاهی نمی‌توانیم درست پاسخ دهیم؟	۱
۳	چرا معلم‌های خوب در مدرسه ما هستند؟	۱
۴	چرا خانواده ما در درس خواندن، فقط به ما افتخار می‌کنند؟	۱
۵	چرا بچه‌ها در کلاس و جاهای دیگر منظم نیستند؟	۱
۶	کسانی که پدرشان فوت شده چطور زندگی می‌کنند؟	۱
۷	چرا خدا آدم‌های خوب را می‌برد؟	۱
۸	چطور می‌شود فرد مفیدی در جامعه باشیم؟	۱
۹	چطور می‌شود خجالتی نباشیم و سؤالاتمان را از دیگران بپرسیم؟	۱
۱۰	چطور باید زندگی خوبی داشته باشیم؟	۱
۱۱	چرا وقتی کسی خانه نیست من می‌ترسم؟	۱
۱۲	چرا ما پولدار نیستیم؟	۱

ردیف	پرسش	فراوانی
۱۳	اگر پدر و مادر بچه‌ها قبل از خودشان بمیرند، بچه‌ها باید چه کار کنند؟	۱
۱۴	چرا بیشتر وقت‌ها کسی به من توجه نمی‌کند؟	۱
۱۵	چرا معلم‌ها با دانش‌آموزان دعوا می‌کنند؟	۱
۱۶	چرا من درس یاد نمی‌گیرم؟	۱
۱۷	چرا جوانان معتاد می‌شوند؟	۱
۱۸	چرا شب‌ها وقت خواب، همه با گوشی بازی می‌کنند؟	۱
۱۹	وقتی ما کچل می‌شویم، زشت می‌شویم؟	۱
۲۰	چرا من باهوش نیستم؟	۱
۲۱	چرا بچه‌های بزرگ‌تر، ما را اذیت می‌کنند؟	۱

علوم سیاسی

ردیف	پرسش	فراوانی
۱	گروه داعش چرا کودکان را می‌کشد؟	۲
۲	چرا مردم ایران به سوریه می‌روند و می‌جنگند؟	۲
۳	چرا وقتی عراق به ایران حمله کرد و مردم را کشت و خسارت زیادی به ایران زد، حالا ایران به عراق کمک می‌کند و سلاح به عراق می‌دهد؟	۱
۴	چرا پلیس افرادی که باعث ترس مردم می‌شوند را دستگیر نمی‌کند و اگر بکند زود آزادشان می‌کند؟	۱
۵	چرا رئیس‌جمهور چیزی به نام آزادی آورده و زنان را بی حجاب کرده است؟	۱
۶	چرا بین کشورها جنگ می‌شود؟	۱
۷	چرا کشور ایران از همه کشورها ضعیف‌تر است؟	۱
۸	چرا ما به کشور داعشی‌ها که مردم را می‌کشند موشک نمی‌زنیم تا آنها را از بین ببریم؟	۱
۹	چرا به ما یا حتی دیگر کشورها توصیه می‌شود اجناس چینی نخریم، ولی کیفیت آنها بهتر است؟	۱
۱۰	چرا دانشمندان کشور ما را ترور می‌کنند؟	۱
۱۱	چه کسانی گروه داعش را حمایت می‌کنند؟	۱
۱۲	داعش چطور ساخته شده است؟	۱
۱۳	چرا تمام کشورها در دفاع مقدس با ایران جنگیدند تا ایران این همه شهید بدهد؟	۱
۱۴	داعش چه زمانی از بین می‌رود؟	۱
۱۵	چطور می‌تواند ۸ سال دفاع مقدس نتوانست ایران را شکست دهد با اینکه ایران در قدیم امکانات نداشت؟	۱
۱۶	چرا کشورهای خارجی با ایران لج هستند؟	۱
۱۷	آیا آمریکا از ایران قوی‌تر است یا نه؟	۱
۱۸	چرا در دنیا بیکاری زیاد است؟	۱
۱۹	یعنی واقعاً روزی می‌رسد که عربستان به کشور ما حمله کند؟	۱
۲۰	آیا رئیس‌جمهور ما رئیس‌جمهور عادلانه است؟	۱
۲۱	چرا رئیس‌جمهور به ما یارانه نمی‌دهد؟	۱

تکنولوژی (علوم کاربردی)

ردیف	پرسش	فراوانی
۱	چگونه می‌شود با شاخه‌ها و تنه‌های محکم درخت، نیمکت، پوستر، کاغذ و مدارنگی بسازیم؟	۱
۲	تلفن را چه کسی اختراع کرد؟	۱
۳	جورچین را چه کسی اختراع کرد؟	۱
۴	آیا چنین روزی خواهد رسید که انسان‌ها در عرض ۵ ثانیه از اینجا تا اصفهان را به کمک یک وسیله طی کنند؟	۱
۵	چه کسی اتومبیل را اختراع کرد؟	۱
۶	چرا می‌گویند بازی‌های دیجیتالی بد است؟	۱
۷	بزرگ‌ترین کشتی جهان چند متر است؟	۱
۸	چگونه برق اختراع شد؟	۱
۹	بهترین و پرسرعت‌ترین ماشین جهان چیست؟	۱

هنر و سرگرمی

ردیف	پرسش	فراوانی
۱	چرا قد مسی کوتاه است؟	۱
۲	چرا ایران از نظر فوتبال ضعیف است؟	۱
۳	رونالدو چند سال دارد و چطور وارد فوتبال شد؟	۱
۴	علی دایی تا حالا چند گل زده است؟	۱
۵	چرا من کلاس فوتبال نمی‌روم؟	۱
۶	چرا هر وقت کفش بازی می‌کنم، می‌بازم؟	۱
۷	یعنی روزی می‌رسد که من بازی ماین کرافت رو ترک کنم؟	۱
۸	چه کسی فوتبال را اختراع کرد؟	۱
۹	برای ورزشکار شدن چه خصوصیتی باید داشت؟	۱

نجوم

ردیف	پرسش	فراوانی
۱	آیا در کره‌های دیگر موجوداتی زندگی می‌کنند؟	۴
۲	ستاره‌ها چقدر هستند؟	۱
۳	ما چند سیاره در کل کهکشان داریم؟	۱
۴	چرا آسمان آبی است؟	۱
۵	آیا به غیر از زمین جایی برای زندگی انسان‌ها هست؟	۱
۶	فضا یعنی کجا؟	۱

ردیف	پرسش	فراوانی
۷	در منظومه شمسی چه چیزهایی وجود دارد؟	۱
۸	آیا آدم فضایی یا موجودات فضایی وجود دارد؟	۱
۹	آیا مریخ آب دارد؟	۱

علوم طبیعی و ریاضیات

ردیف	پرسش	فراوانی
۱	بچه‌ها از کجا به دنیا می‌آیند؟	۵
۲	چرا انسان فقط دو دست و دو پا دارد؟	۱
۳	چرا کودکان بالای ده سال باردار نمی‌شوند؟	۱
۴	من چگونه به دنیا آمده‌ام؟	۱
۵	انسان‌ها در حین آمیزش جنسی چه کاری باید انجام دهند؟	۱
۶	آیا انسان نمی‌تواند با کمک دانشمندان پرواز کند؟	۱
۷	چگونه خداوند برای ما چشم آفرید؟	۱

دیگر علوم

موضوع	پرسش	فراوانی
تاریخ	۱- اولین انسان‌ها چه شکلی بودند؟	۱
	۲- چگونه کوروش در اوایل جنگ پیروز شد؟	۱
	۳- اولین بار چگونه کلمه به وجود آمد؟	۱
	۴- چه کسی ایران را ساخته است؟	۱
	۵- اولین کسی که فامیلی من را داشته چه کسی بوده است؟	۱
فیزیک	۱- چگونه بمب اتم اختراع شد؟	۱
	۲- چطور می‌توانیم هواپیما و پرنده‌ها پرواز می‌کنند؟	۱
	۳- چرخ هواپیما به این کوچکی چطور هواپیما را نگاه می‌دارد؟	۱
آداب و رسوم و فرهنگ عامه	۱- من چرا موتور ندارم؟	۱
	۲- چرا زن‌ها را در استادیوم فوتبال راه نمی‌دهند؟	۱
	۳- چرا می‌گویند با یک شمع هم می‌شود، گرم شد؟	۱
اخلاق	۱- چرا زن و مردهای مجرد با هم رابطه دوستی برقرار می‌کنند؟	۱
	۲- چرا بعضی از مردم بد اخلاق هستند؟	۱
علوم زمین	۱- چرا زمین جاذبه دارد؟	۱
	۲- کوه دماوند روشن است یا خاموش؟	۱
اقتصاد	۱- چه کسی پول را اختراع کرد؟	۱
	۲- چرا همه چیز را با پول می‌خرند و نمی‌شود بدون پول چیزی خرید؟	۱

موضوع	پرسش	فراوانی
زندگی خانوادگی	۱- چرا پدرها و مادرها فقط می‌گویند درس بخوان؟	۱
	۲- پدر من چه کسی بوده و کجاست؟	۱
علوم جانوری	۱- چرا پنگوئن زانو ندارد؟	۱
	۲- چرا نسل بعضی حیوانات منقرض شده است؟	۱
هواشناسی و جغرافیای طبیعی	چرا دریاچه پربشان در کازرون خشک شده است؟	۱
	علوم	اختراعات زکریای رازی چیست؟
علوم شیمی	آهن از چه چیزی به وجود آمده است؟	۱
ریاضیات	چرا درس ریاضی سخت است؟	۱
ساختمان	اگر بخوایم مهندس شوم باید چه کاری انجام دهم؟	۱
علوم نظامی	اگر بخوایم پاسدار شوم باید چه کاری انجام دهم؟	۱

۱/۳. بررسی پرسش‌های فلسفی و غیر فلسفی کودکان ۱۲-۱۳ ساله

۱/۳/۱. بررسی پرسش‌های کودکان ۱۲-۱۳ ساله دختر

از بین پرسش‌هایی که توسط دختران مطرح شده است، بیش‌ترین پرسش‌ها به‌ترتیب چنین است:

(۱) بخش دینی با ۴۸ پرسش در رتبه اول قرار می‌گیرد و پرسش‌های:

- چرا انسان باید بمیرد؟ با ۵ فراوانی؛

- امام زمان چه زمانی ظهور می‌کند؟ و چرا نمی‌شود خدا را دید؟ هر کدام با ۴ فراوانی؛

- چرا باید حجاب داشته باشیم؟ بهشت چگونه جایی است؟ و خدا چه شکلی است؟ هر کدام با ۳

فراوانی؛

- چرا حجاب برای مردان وجود ندارد؟ با ۲ فراوانی، بیشترین بسامد را به خود اختصاص داده‌اند.

(۲) بخش روان‌شناسی با ۲۸ پرسش در رتبه دوم قرار می‌گیرد و پرسش:

- چرا دخترها شب‌ها دلشون می‌گیره؟ با ۲ فراوانی، بیش‌ترین بسامد را به خود اختصاص داده

است.

(۳) بخش فلسفه با ۲۴ پرسش در رتبه سوم قرار می‌گیرد و پرسش‌های:

- چرا خدا انسان را آفرید؟ با ۸ فراوانی؛

- خدا چگونه به‌وجود آمده است؟ با ۶ فراوانی؛

- خدا چرا ما را آفرید تا امتحانمان کند؟ با ۳ فراوانی، بیشترین بسامد را به خود اختصاص داده‌اند.

(۴) بخش علوم زیستی و پزشکی و آداب و رسوم و فرهنگ عامه هر کدام با ۱۲ پرسش در رتبه چهارم

قرار می‌گیرند که به‌ترتیب فراوانی پرسش‌های هر بخش مورد بررسی قرار می‌گیرد:

♦ بخش علوم زیستی و پزشکی:

- چرا در نوجوانی صورتمان جوش می‌زند، با ۲ فراوانی، بیشترین بسامد را به خود اختصاص داده است.

♦ بخش آداب و رسوم و فرهنگ عامه:

- چرا چون دختریم نمی‌توانیم آزاد باشیم؟ با ۴ فراوانی، بیشترین بسامد را به خود اختصاص داده است.

(۵) بخش آموزش و پرورش با ۷ پرسش در رتبه پنجم قرار می‌گیرد و پرسش‌های:

- چرا باید ۹ ماه به مدرسه بیایم و فقط ۳ ماه تعطیل باشیم؟ و چرا باید درس بخوانیم؟ هر کدام با ۳

فراوانی، بیشترین بسامد را به خود اختصاص داده‌اند.

(۶) بخش اخلاق با پنج پرسش در رتبه ششم قرار می‌گیرد؛ در این بخش هر پرسش فقط یک‌بار

پرسیده شده و فراوانی نسبت به سایر پرسش‌ها ندارد.

(۷) بخش علوم سیاسی با دو پرسش در رتبه هفتم قرار می‌گیرد؛ در این بخش هر پرسش فقط یک‌بار

پرسیده شده و فراوانی نسبت به سایر پرسش‌ها ندارد.

(۸) بخش زندگی خانوادگی، علوم جانوری و نجوم هرکدام با یک پرسش، در رتبه هفتم قرار می‌گیرد؛

بنابراین، فراوانی نسبت به سایر پرسش‌ها ندارد.

۲/۳/۱. بررسی پرسش‌های کودکان ۱۳-۱۲ ساله پسر

از بین پرسش‌هایی که توسط پسران مطرح شده است، بیش‌ترین پرسش‌ها به‌ترتیب چنین است:

(۱) بخش دینی با ۴۱ پرسش در رتبه اول قرار می‌گیرد و پرسش‌های:

- چرا امام زمان ظهور نمی‌کند؟ با ۴ فراوانی؛

- آیا ما می‌توانیم خدا را ببینیم؟ با ۳ فراوانی؛

- خداوند چه لباس‌هایی می‌پوشد؟ با ۲ فراوانی؛ بیشترین بسامد را به خود اختصاص داده‌اند.

(۲) بخش علوم سیاسی با ۲۳ پرسش در رتبه دوم قرار می‌گیرد و پرسش‌های:

- چرا بین کشوره جنگ می‌شود؟ و گروه داعش چرا کودکان را می‌کشد؟ هر کدام با ۲ فراوانی، بیشترین

بسامد را به خود اختصاص داده‌اند.

(۳) بخش روانشناسی با ۲۲ پرسش در رتبه سوم قرار می‌گیرد و پرسش:

- من یک دختر را دوست دارم، چطور به او بگویم؟ با دو فراوانی، بیشترین فراوانی‌ها را به خود

اختصاص داده است.

(۴) بخش فلسفه و آموزش و پرورش هر کدام با ۲۱ پرسش در رتبه چهارم قرار می‌گیرند، که به‌ترتیب

فراوانی پرسش‌های هر بخش مورد بررسی قرار می‌گیرد:

♦ بخش فلسفه

- خدا چگونه به وجود آمده است؟ و چرا خداوند انسان را آفرید؟ با هفت فراوانی؛
- خدا این همه قدرت را از کجا آورده است؟ با دو فراوانی، بیشترین بسامد را به خود اختصاص داده‌اند.

♦ بخش آموزش و پرورش

- چرا مدرسه نه ماه است و تعطیلات سه ماه؟ چرا ما به مدرسه می‌آییم و درس می‌خوانیم؟ و چه کسی مدرسه را اختراع کرد؟ هر کدام با سه فراوانی؛
- چه کسی درس خواندن را اختراع کرد؟ و چرا باید برای مدرسه موهایمان را کوتاه کنیم؟ هر کدام با ۲ فراوانی، بیشترین بسامد را به خود اختصاص داده‌اند.

(۵) بخش نجوم با ۱۲ پرسش در رتبه پنجم قرار می‌گیرد و پرسش:

- آیا در کره‌های دیگر موجوداتی زندگی می‌کنند؟ با چهار فراوانی، بیشترین تکرار را به خود اختصاص داده است.

(۶) بخش علوم زیستی و پزشکی با ۱۱ پرسش در رتبه ششم قرار می‌گیرد و پرسش:

- بچه‌ها از کجا به دنیا می‌آیند؟ با پنج فراوانی، بیشترین بسامد را به خود اختصاص داده است.

- (۷) بخش تکنولوژی و هنر و سرگرمی هر کدام با ۸ پرسش در رتبه هفتم قرار می‌گیرند؛ در این بخش هر پرسش فقط یک‌بار پرسیده شده است و فراوانی نسبت به سایر پرسش‌ها ندارد.
- (۸) بخش تاریخ با پنج پرسش در رتبه هفتم قرار می‌گیرد؛ در این بخش نیز هر پرسش فقط یک‌بار پرسیده شده است و فراوانی نسبت به سایر پرسش‌ها ندارد.

- (۹) بخش فیزیک و آداب و رسوم و فرهنگ عامه هر کدام با سه پرسش در رتبه نهم قرار می‌گیرند؛ در این بخش‌ها نیز، هر پرسش فقط یک‌بار پرسیده شده است و به مانند دو مورد قبلی، فراوانی نسبت به سایر پرسش‌ها ندارد.

- (۱۰) بخش علوم زمین، علوم جانوری، اقتصاد، زندگی خانوادگی و اخلاق هر کدام با ۲ پرسش در رتبه دهم قرار می‌گیرند؛ در این بخش‌ها هر پرسش فقط یک‌بار پرسیده شده و فراوانی نسبت به سایر پرسش‌ها ندارد.

- (۱۱) بخش علوم نظامی، ساختمان، ریاضیات، علوم، علوم شیمی و هواشناسی و جغرافیای طبیعی نیز هر کدام با ۱ پرسش در رتبه یازدهم قرار می‌گیرند؛ که قطعاً فراوانی نسبت به سایر پرسش‌ها ندارد.

جمع کل و ترتیب فراوانی پرسش‌های کودکان ۱۳-۱۲ ساله دختر

ردیف	نوع پرسش	فراوانی
۱	دینی	۴۸
۲	روان‌شناسی	۲۸
۳	فلسفه	۲۴
۴	علوم زیستی و پزشکی، آداب رسوم و فرهنگ عامه	۱۲
۵	آموزش و پرورش	۷
۶	اخلاق	۲
۷	نجوم و زندگی خانوادگی	۱
	جمع کل پرسش‌های طبقه‌بندی شده	۱۴۱

جمع کل و ترتیب فراوانی پرسش‌های کودکان ۱۳-۱۲ ساله پسر

ردیف	نوع پرسش	فراوانی
۱	دینی	۴۱
۲	علوم سیاسی	۲۳
۳	روان‌شناسی	۲۲
۴	آموزش و پرورش و فلسفه	۲۱
۵	نجوم	۱۲
۶	علوم زیستی و پزشکی	۱۱
۷	تکنولوژی و هنر و سرگرمی	۹
۸	تاریخ	۵
۹	فیزیک، آداب و رسوم و فرهنگ عامه	۳
۱۰	علوم زمین، علوم جانوری، اقتصاد، زندگی خانوادگی و اخلاق	۲
۱۱	علوم نظامی، علوم شیمی، ساختمان، ریاضیات، علوم، هواشناسی و جغرافیای طبیعی	۱
	جمع کل پرسش‌های طبقه‌بندی شده	۱۹۷

۲. پرسش دوم: پاسخ‌های کودکان ۱۳-۱۲ ساله به پرسش‌های خودشان چیست؟

۲/۱. پرسش‌های مصاحبه با کودکان ۱۳-۱۲ ساله

ردیف	پرسش
۱	خدا را چه کسی به وجود آورده است؟
۲	چرا خدا انسان‌ها را آفرید؟
۳	خدا چرا ما را آفرید تا امتحانمان کند؟
۴	چرا زمان متوقف نمی‌شود؟

ردیف	پرسش
۵	من چه کسی هستم؟
۶	مفهوم اصلی زندگی چیست؟
۷	خدا کجاست؟

۲/۲. پاسخ‌های کودکان ۱۳-۱۲ ساله دختر

در پاسخ به پرسش اول «خدا چگونه به وجود آمده است؟» کودکان اتفاق نظر داشتند که خدا از اول بوده و اینکه چطور به وجود آمده را کسی نمی‌داند.

در پاسخ به پرسش دوم «چرا خدا انسان را آفریده است؟» بیشتر کودکان سه پاسخ را مطرح کردند:

- برای اینکه ما را امتحان کند؛

- تا خدا را عبادت کنیم؛

- برای این که کره زمین خالی نباشد.

در پاسخ به پرسش سوم «خدا چرا ما را آفرید تا امتحان کند؟» بیشتر کودکان سه پاسخ را مطرح کردند:

- با امتحان شدن باطن انسان‌ها مشخص می‌شود.

- چون ما برای خدا عزیز هستیم؛ این دسته از کودکان معتقد بودند، نتیجه قبولی در امتحان پاداش

است و به همین دلیل خدا ما را امتحان می‌کند و خودش کمک می‌کند تا ما در امتحان قبول شویم و از پاداش‌های بزرگش محروم نباشیم.

- نمی‌دانم.

در پاسخ به پرسش چهارم «چرا زمان متوقف نمی‌شود؟» تقریباً تمام کودکان دو پاسخ را مطرح کردند:

- اگر متوقف شود ما می‌میریم و قیامت می‌شود؛

- چون دلیلی برای متوقف شدنش نیست.

در پاسخ به پرسش پنجم «من چه کسی هستم؟» تقریباً تمام کودکان این پاسخ را مطرح کردند:

- یکی از بندگانش و مخلوقات خداوند.

در پاسخ به پرسش ششم «مفهوم اصلی زندگی چیست؟» بیشتر کودکان سه پاسخ را مطرح کردند:

- امتحان شدن؛

- بندگی خداوند؛

- نمی‌دانم.

در پاسخ به پرسش هفتم «خدا کجاست؟» بیشتر کودکان سه پاسخ را مطرح کردند:

- همه جا؛ - در آسمان؛ - نزدیک‌تر از رگ گردن.

دسته‌بندی پاسخ‌های کودکان ۱۳-۱۲ ساله پسر

در پاسخ به پرسش اول «خدا چگونه به وجود آمده است؟» کودکان اتفاق نظر داشتند که خدا از اول بوده و اینکه چطور به وجود آمده است را کسی نمی‌داند.

در پاسخ به پرسش دوم «چرا خدا انسان را آفریده است؟» بیشتر کودکان چهار پاسخ را مطرح کردند:

- برای اینکه ما را امتحان کند؛

- تا خدا را عبادت کنیم؛

- برای اینکه زندگی کنیم؛

- برای استفاده از نعمت‌ها.

در پاسخ به پرسش سوم «خدا چرا ما را آفرید تا امتحان کند؟» بیشتر کودکان دو پاسخ را مطرح کردند:

- چون خدا به ما اختیار داده است، باید ما را امتحان کند. کودکان معتقد بودند دلیل برخورداری انسان از اختیار، امتحان شدن توسط خداوند است تا آنها خود راه درست و اشتباه را تشخیص دهند و با استفاده از اختیار خود، راه درست را انتخاب کنند.

- نمی‌دانم.

در پاسخ به پرسش چهارم «چرا زمان متوقف نمی‌شود؟» تقریباً تمام کودکان سه پاسخ را مطرح کردند:

- اگر متوقف شود قیامت می‌شود؛

- چون خدا نمی‌خواهد؛

- نمی‌دانم.

در پاسخ به پرسش پنجم «من چه کسی هستم؟» تقریباً تمام کودکان این پاسخ را مطرح کردند:

- یکی از بندگان و مخلوقات خداوند.

در پاسخ به پرسش ششم «مفهوم اصلی زندگی چیست؟» بیشتر کودکان سه پاسخ را مطرح کردند:

- امتحان شدن؛

- بندگی خداوند؛

- عبرت و درس گرفتن از حوادث زندگی.

در پاسخ به پرسش هفتم «خدا کجاست؟» بیشتر کودکان سه پاسخ را مطرح کردند:

- همه‌جا؛

- در آسمان؛

- هر جا که ما هستیم.

۵. نتیجه‌گیری

نتایج این مطالعه حاکی از آن بود که کودکان تقریباً در تمام موضوعاتی که بشر آن‌ها را علم نامیده و در آن زمینه‌ها به پژوهش و تحقیق پرداخته است، چیزی برای پرسش دارند و با این کنجکاوی غریزی می‌خواهند از هر آنچه که اطرافشان است سر در بیاورند. آن‌ها با این کار، هم به ارضای این نیازشان می‌پردازند و جهان اطراف را برای خود معنی‌دار می‌کنند و هم به رشد شناختی خود کمک می‌کنند؛ چرا که پرسش به تفکر منجر می‌شود و از طرفی، تفکر خود باعث ایجاد پرسش‌هایی می‌شود (رابطه متقابل بین پرسش کردن و تفکر). در حقیقت پرسش کردن نقشی اصلی در یادگیری و تبدیل شدن به یک یادگیرنده مادام‌العمر دارد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که پرسش‌های کودکان نسبت به اطلاعات آن‌ها بسیار هوشیارانه و غنی هستند. همان‌گونه که یاب (۱۳۷۹) بیان می‌کند، کودکان درباره تمامی موضوعات جهان پرسش‌های عمیقی مطرح می‌کنند؛ اما مشکل‌ترین پرسش‌های آن‌ها پرسش‌های فلسفی آن‌ها درباره خدا، مرگ، خوبی و بدی و زندگی است.

مقایسه پرسش‌های این پژوهش حاکی از آن بود که تعداد پرسش‌های کودکان پسر بیش‌تر از تعداد پرسش‌های کودکان دختر بوده است. از لحاظ تنوع علوم مورد پرسش نیز، تفاوت‌های بسیاری در میان این گروه سنی مشاهده می‌شود. در بین دختران گروه سنی ۱۳-۱۲ ساله، پرسشی در زمینه‌ای وجود ندارد که پسران در آن زمینه پرسش نداشته باشند؛ اما در بین پسران این گروه، پرسش در زمینه‌های علوم سیاسی، تکنولوژی، هواشناسی و جغرافیای طبیعی، هنر و سرگرمی، تاریخ، فیزیک، علوم زمین، اقتصاد، علوم نظامی، علوم، شیمی، فیزیک، ریاضیات و ساختمان مطرح شده است که در بین دختران این گروه، در این زمینه‌ها هیچ پرسشی مشاهده نگردید. بررسی مراتب علوم مورد پرسش در بین دختران و پسران این گروه سنی نیز نشان داد که در این زمینه نیز، تفاوت‌هایی بین آن‌ها وجود دارد. در این گروه سنی بیشترین پرسش‌ها در زمینه دین بوده است و در دختران، روان‌شناسی بیش‌ترین پرسش‌ها پس از دین را به خود اختصاص داده است؛ در صورتی که در پسران این گروه، در زمینه فلسفه و علوم سیاسی بیشترین پرسش‌ها مشاهده شده‌اند. به طور میانگین تعداد پرسش‌های فلسفی دختران و پسران این گروه با هم برابر است و به طور کلی، پسران در زمینه علوم زیستی و پزشکی پرسش‌های کم‌تری نسبت به دختران مطرح کرده‌اند؛ اما پرسش‌های پسران در زمینه‌های هنر و سرگرمی و علوم سیاسی بیش‌تر بوده است. دختران این گروه سنی نیز نسبت به پسران هم گروه خود، پرسش بیش‌تری در زمینه روان‌شناسی، علوم زیستی و پزشکی نیز داشته‌اند. در بررسی نتایج پاسخ‌های دختران و پسران هر گروه سنی نسبت به هم، مشاهده شد که در کل،

کودکان دختر نسبت به پسران در پاسخ به پرسش‌ها فن بیان بهتری داشتند، کم‌تر خجالتی بودند، خیلی کم اتفاق می‌افتاد در پاسخ به پرسشی عنوان کنند که نمی‌دانم، پاسخ‌های طولانی‌تر و دقیق‌تری به پرسش‌ها می‌دادند و نسبت به موضوع مورد پرسش، آشنایی بیشتری داشتند. می‌توان این امر را به توانایی کلامی دختران نسبت به پسران نسبت داد؛ همان‌گونه که طبرسی (۱۳۹۱)، بیان می‌کند: «دختران در توانایی‌های کلامی مانند خزانه لغات، خواندن و دریافت و خلاقیت کلامی از رشد بیشتری برخوردار هستند و این برتری حتی از دوره نوزادی نیز محسوس است؛ البته این برتری در سال‌های بعد به‌طور عمده‌ای افزوده می‌شود». البته پسران نیز در پاسخ به پرسش‌ها از توضیحات بیشتری استفاده می‌کردند و همچنین پاسخ‌های دقیق‌تری به پرسش‌ها می‌دادند که می‌توان شروع روند بلوغ در دختران و پسران و نقش آن را در نوع برقراری ارتباط با دیگران، بدون تأثیر ندانست.

در نهایت، بررسی نقش بلوغ و تغییرات ناشی از آن در کودکان بر روحیه پرسش‌گری آن‌ها، مقایسه پرسش‌های دینی کودکان با محتوای کتاب هدیه آسمانی، بررسی و مقایسه پرسش‌های کودکان دبستانی با محتوای کتاب‌های درسی به‌منظور پاسخ‌گو بودن به پرسش‌های کودکان و بررسی محتوای کتاب‌های درسی به‌منظور تشویق کودکان به تفکر و پرسش را می‌توان، به‌عنوان پیشنهادات این پژوهش ارائه کرد.

— منابع —

- استاپرد، میریام (۱۳۹۰). پرسش‌های کودکانه و پاسخ آنها. ترجمه فرهاد سوری. تهران: دانش ایران.
- اسکندری، حسین (۱۳۷۳). بررسی تحول مفهوم خدا در کودکان ۴ تا ۱۲ سال. تربیت، شماره ۹۲، ص ۶-۹.
- خلع‌تبری، جواد؛ شکیبایی، زهره؛ گلیجی، یاسر (۱۳۸۹). تأثیر داستان‌های مثنوی معنوی مولانا بر مهارت پرسش‌گری فلسفی نوجوانان. تحقیقات مدیریت آموزشی، ۲(۲)، ص ۱۱۷-۱۳۴.
- خوشبخت، فریبا (۱۳۹۰). بررسی رفتارهای مددجویانه تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی در کلاس ریاضی: نقش پرسش در تعاملات کلاسی. مطالعات آموزش و یادگیری، شماره ۶، ص ۲۷-۴۴.
- صفایی حائری، علی (۱۳۸۹). مسئولیت و سازندگی. قم: لیلۃ القدر.
- طبرسی، راضیه (۱۳۹۱). تفاوت‌های دختران و پسران در دوره‌های رشد. جامعه، ۷(۹۷).
- قدیری، اشرف (۱۳۸۳). نامه‌های بچه‌های ایرانی به خدا. تهران: امیرکبیر.
- مارشال، اریک؛ هامپل، استورات (۱۳۸۶). نامه‌های بچه‌ها به خدا. ترجمه دل‌آرا قهرمان. تهران: میترا.
- میرزا آقایی، حمید (۱۳۸۲). کودکان بزرگ‌ترین معلمان خلاقیت. بازیابی در تاریخ: ۳۰ دی ۱۳۹۵. قابل دسترس در: <https://fekreno.org/Arfek17.htm>
- یاب، آیریس (۱۳۷۹). کلیدهای آموختن به کودکان درباره خدا. ترجمه مسعود حاجی‌زاده. تهران: صابرین.
- Matthews, G.B. (1994). *The Philosophy of Childhood*. Harvard University Press.
- Maykut, P. & Morehouse, R. (1994). *Beginning Qualitative Research A Philosophic and Practical Guide*. London: The Farmler Press.